

A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégiáról

1997-ben a *Kör* – az elnökség mérlegelése után, hogy vajon képesek vagyunk-e ekkora projektet szervezni és vezetni – 12 társadalmi szervezet képviselőit hívta meg egy szombat délelőttre a Magyar Természettudományi Múzeumba, hogy a stratégia kialakítására és megjelentetésére szövetkezzenek¹. Ez a rövid tanácskozás tulajdonképpen már az összehíváskor egyfelé gondolkodó vezetők szándéknyilatkozatát eredményezte, és hamarosan kezdődhetett az a feszített munka, ami kevesebb, mint egy év alatt a kiadvány megjelenéséhez vezetett. Egyetértettünk abban, hogy a mű valamennyiünk közös terméke lesz, s a *Kör* vállalja a szervezést.

1992-ben a Riói konferencián a résztvevő országok megállapodtak abban, hogy kidolgozzák saját nemzeti stratégiájukat, de ennek Magyarországon nem voltak akkor a számunkra érzékelhető lépései. A miénk civil kezdeményezésre született, civil módon jött létre, s ennek előnyei is és hátrányai is voltak.

Civil botladozások

Essünk túl a hátrányokon előbb. Stratégiánk nem az államigazgatási, ágazati struktúra szerint épült fel, és ezért nem is illik abba teljesen bele, bár számos fejezete viszonylag kevés munkával átfordítható, használhatóvá tehető a különféle minisztériumok, minisztériumi részlegek számára. Az akkori környezetvédelmi tárca támogatta a kialakítását, a magyar, majd angol nyelven való megjelentetését, és az akkori oktatási tárca képviselőjét is bevontuk az eseményekbe. Ám a megjelenés után hiába kilincselünk a készterméssel az általunk stratégiai fontosságúnak ítélt minisztériumokban, nem tudunk annyira jutni, hogy komolyan véve több száz civil szakember munkáját, beemeljük hivatalos programjukba, és legalább az ő igazgatási területükre eső részének megvalósításán érdemben dolgozzanak. Könnyen lehet, hogy nem is a megfelelő ajtók kilincsét nyomkodtuk. Nemigen akarózik nekem most ezt a mi hibánknak felróni, ma is azt vélem, hogy bármely érzékeny kormányzatnak észre kell vennie egy ekkora spontán, publikált segítséget. A világ azonban nem egyikünk vagy másikunk vélekedése szerint forog tengelye körül, az emberi is szükségszerűen másféleképpen jelentkezik, észlelhető és vallható a „különféle társadalmi alrendszerekben” – ezt megérteni a mi tanulási folyamatunk része volt. Azt is meg kell említeni, hogy, bár ez nemcsak a hátrányok között, hanem a stratégia előnyei között is szóba kerül majd, a civil, sokszereplős, lelkesedéssel végzett munka egy majdnem kezelhetetlenül gazdag, tartalmas anyagot hozott létre.

Hogy milyen előnyei voltak – és vannak – a civil mentalitással és módra végzett munkának és eredményének, azt magában a stratégiában is büszkén soroljuk (1. kiadás, 10. oldal). Itt most helyénvalónak érzem, ha megpróbálom felidézni magát a készülési folyamatot is.

Hogyan szerveződött a munka?

Több szervezet képviselőiből állt össze az a szakmai testület, amely tartalmi téren irányította a munkát. Részletes tartalomjegyzék született, megállapodtunk a munkamenetben és a szerzők, lektorok személyében. Született egy projektleírás, amit megkapott mind a 13 szervezet, és részletes leírást kaptak a szerzők, lektorok is. (Ebben a közös munka miatti egymásrataltságot és a határidőket is hangsúlyoztuk, amit persze csak azért említek, hogy még most is lelkiismeret furdalást keltsek egyesekben, mindazokban, akik késésükkel fejfájós

¹ Ebben a fejezetben megpróbálom elkerülni, hogy akár csak egyetlen nevet is említsek, annyira sok szereplős volt ez a folyamat, olyan nehéz volna meghúzni a határt, hogy kit még igen, kit már nem. A *több száz* közreműködő nevét a kiadványokban meg lehet találni.

órákat, napokat, heteket okoztak másoknak.) És eljött az a pillanat, amikor a lektorált, javított, egységes formátumúra tördelt, fehér kartonborítóba fűzött „Vitaanyagot” postázhattuk azoknak, akik jelentkeztek a kora őszi óbudai bentlakásos konferenciára. Péntek délután egy igazán emelkedett hangulatú ülésen ünnepi és gyakorlatiasabb előadók segítettek ráhangolódni a ránk váró munkára. (Este ugyanezt tette az aktivizálást, a kooperációt rejtve középpontba helyező játékvezetőnk.) A konferencián a stratégia minden fejezetét sorra vettük, bárkinek módja volt az őt érdeklő vitára beülni, és ott hozzászólni, javítani. Miután mindenki ott helyben, írásban is megfogalmazta változtatási javaslatát, egyetlen elhangzott véleményt sem veszítettünk el. A szünetekben – szokás szerint – nagy élet volt, a párhuzamos szekciók résztvevői cserélték ki véleményeiket, információikat, ezzel hidalták át a fejezetek közötti távolságokat. (És persze, mert ez minden konferencia lényeges eleme, örültek egymásnak, meséltek, viccelődtek, pletykálgodtak, dolgoztak egyéb dolgokon is, vagy csak jól érezték magukat a nyüzsgésben). Vasárnap délben nagyon-nagyon fáradtan nyugtázhattuk, hogy a munkakonferencia a feladatát elvégezte. Nem volt fejezet, amely változtatás nélkül jutott volna túl ezen a szűrőn, azt hiszem, nem volt senki, aki ne tanult volna rengeteget, és aki ne adta volna hozzá a magáét a Stratégiához. Hihetetlenül jó volt érezni, érzéklni a környezeti nevelők elkötelezettségét és pozitív közösségét. Ezután már csak a szerkesztés, Sajdik Ferenc illusztrációinak beillesztése, a teljes mű lektorálása, kiadása volt hátra. A kiadvány David Attenborough nekünk írt ajánlásával és Sólyom Lászlónak, az Alkotmánybíróság elnökének előszavával jelent meg (Vásárhelyi-Victor, 1998a).

A fogadtatás

A megjelent művet 6000 példányban, elég széles körben terjesztettük mi magunk, a partner egyesületek és a környezeti tárca. Minden közreműködőnek, az ország minden felsőoktatási intézményének, minden jelentősebb könyvtárnak jutott belőle, és mindenkinek, aki a postai szállítás költségét kifizette, vagy eljött érte. Eljutott a határainkon túl buzgólkodó magyar környezeti nevelőkhöz is, és szerencsére az angol kiadással párban küldhettük, ha a környező országok anyanyelvén nem is. Nem lett belőle egy ország életét, gondolkodását, minisztériumai, vállalatai és intézményei, iskolái működését megreformáló kiadvány, bár a - mára megszűnt, de aktivitása idején nagyon eredményes - KöNKomP a Stratégiának is köszönheti létrejöttét. Lett belőle viszont kötelező irodalom, sőt tananyag több felsőoktatási intézményben, fontos olvasókönyv, környezeti nevelési szemléleti alapvetés, hivatkozási alap pályázatokon, közleményekben, előadásokon, vitatéma tudományos konferenciákon. Az angol kiadással (Vásárhelyi-Victor, 1998b) a külföld előtt is büszkélkedni lehetett, és ez lehetővé tette, hogy kapcsolatokat találjunk sok országgal, ahol már elkészítették a maguk stratégiáját. Kiderült, hogy a miénk nemzetközi összehasonlításban is a legszélesebb körben keresi a környezeti nevelés lehetőségeit az emberek magán- és hivatalos életének különböző szakaszaiban. A legtöbb külföldi stratégia az iskolára és a médiára bízna a társadalom nevelését, kivételesen a környezetvédelmi vagy oktatási ügyekben illetékes tárcákat is említik, és mintha nem is volna tovább lehetőség.

A javított Stratégia

Már az első kiadásban azt ígértük, hogy néhány év elteltével, a megismert vélemények, a megtapasztalt hatás alapján revideáljuk a Stratégiát, ami egyébként minden valamirevaló stratégiával történik a világon. 2000-ben kezdtük a tapasztalatok, vélemények gyűjtését, mégpedig országszerte. Aztán 2001-ben nekifogtunk újra, lényegében ugyanannak a szervezésnek, csak most már 22 szervezet adta a közreműködőket, szervezesebben

bekapcsolódtak minisztériumok és háttérintézményeik. A pénzt megint a környezetvédelmi tárca adta. A konferencia ezúttal Zánkán volt, szép őszi napsütésben, és megint csak az a pozitív hangulat jellemezte. Vasárnap még egy utolsó plenáris ülést tartottunk, már csak kevesen, ahol arról volt szó, hogyan lehetne a stratégiát „működésbe hozni”. Mert a legfontosabb javítanivalót az előkészítő munka során több helyen, többször is abban láttuk – kollégáink is, mi is –, hogy a Stratégiának nincs elegendő mérhető, érzékelhető hatása. Egyéb változtatások a fejezetek szerkezeti beosztásában, néhány új fejezet beépítésében történtek, és abban, hogy a javaslatokkal megcélzottakat megjelöltük a szövegben. Maga a kötet csak nagy késéssel jelent meg, Persányi Miklós környezetvédelmi miniszter mutatta be sajtótájékoztatót (Vásárhelyi-Victor, 2003).

A pohár félig üres, vagy félig tele van?

Én, örök elégedetlenként úgy látom, ez a kötet sem váltotta be a hozzá fűzött legvérmesebb reményeinket, nem „váltotta meg az emberiséget”, pedig környezeti vonatkozásban féltő, hogy lassan betelik a pohár!

A fejezet címe viszont a közismert optimista-pesszimista vicc poharára utal. Így is nézhetjük, úgy is, a folyadék mennyisége ugyanannyi. Nézzük hát, mi van benne, a pohárban!

A Stratégia megalkotása a magyar környezeti nevelői társadalom egyedülálló vállalkozása, minden más programnál szélesebb és egyben koncentráltabb összefogás és együttműködés eredménye. Ezek nagy szavak, mert a magyar környezeti nevelők régóta felkészültek, elkötelezettek, és magányosan vagy munkaközösségekben, kisebb-nagyobb egyesületekben nemzetközi mércével mérve is nagyszerű eredményeket értünk el. Voltak, vannak más együttműködések a hazai egyesületek között (ezek egy része a *Kör*-höz is kapcsolódik). Ilyen, a konkrét magyar helyzetre, valóságra vonatkozó helyzetfelméréshez és részletes javaslat-sorhoz mérhető vállalkozás azonban nem született, sem a mi civil köreinkben, sem a hivatásos környezetvédelem, oktatás és nevelés területén. Azt mutatta a Stratégia készítése, hogy fel tudunk nőni az ilyen nagy közös feladatokhoz. Az egész országra – a környezettudatos életformától függetlenül is – ráférne ez a mentalitás, a nagy közös feladatainkért való összefogás képessége.

Nekünk, a *Kör*-nek olyan feladat volt a Stratégia kidolgozását vezetni és szervezni, ami minden tagtársunkat büszkeséggel tölthet el, és ami jó, máig tartó munkakapcsolatokat és barátságokat hozott létre az egyesületen belül. Sokan az egyesület egyik legfontosabb, meghatározó eredményét látják benne.

És persze a pohár tartalmának lényege: a Stratégia szövege maga. 174 oldalon beszél a környezeti, környezeti nevelési szempontból legjelentősebbnek talált problémákról, azok megoldásának elvi, néha gyakorlati lehetőségéről. Ha valaki végigolvassa, biztosan találkozik saját maga számára fontos szakmai vagy emberi problémákkal, és olyan javaslatokkal, amelyek megoldást jelentenének rájuk, amelyeknek megvalósításához akár ő maga is hozzákezdhet. Az egész együtt szemléletformáló hatású. Az egyes javaslatokat nézve: a problémák és megoldások felismerése, szavakba öntése már segített sokunknak, hogy általában célirányosabban munkálkodjunk.

És a látható hatás? Néhány bekezdés már megjelenés előtt bekerült a Nemzeti Környezetvédelmi Program szövegébe. Ennek hatását sem lehet könnyen lemérni, mert nem közvetlenül jelentkezik. Néha azt halljuk, a Stratégiát „bibliaként” használja egy főiskola, egy kerület, egy tantestület, hivatkozik rá sokunk, merít belőle és oktatja.

Néha áttételesen jelentkezik a hatás, egyik dolog hozza a másikat, és az eredmények már nem felismerhetően kapcsolódnak a Stratégiához. Erre a láncolatra egyetlen példa legyen a bemutatóhelyek hatékonyságának növelésére tett javaslatok (1. kiadás, 46-47. oldal) hozzájárulása a MUSTRA nevű múzeumi stratégiai műhelymunkához, annak a *Kör* múzeumi

csoportja létrejöttéhez, majd a csoportnak megannyi konferenciához, a *Múzeum az iskolában* c. kiadványhoz (Hársas, 2000) és később az NKÖM indította *Múzeumok mindenkinek* programhoz. E program tette lehetővé a Herman Ottót bemutató felfedező füzet megjelenését (Vásárhelyi-Treiber, 2006).

Máskor a kapcsolat közvetlen, mint az állatkertek, mint oktatást segítő intézmények zoopedagógiai fejlesztésére kidolgozott stratégia (Orbán, 2006). Szerencsére nem kell sok példát itt felhozni, hiszen e jubileumi kiadvány több fejezetében mások is utalnak a Stratégia továbbélésére.

Irodalom

Hársas É. (szerk., 2000): *Múzeum az iskolában*. – Bárdos Lajos Általános Iskola és Gimnázium és magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 76 old.

Orbán Z. (2006): *Közoktatást segítő intézmények a fenntarthatóság-pedagógiában. Elemzés a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia alapján*. – Magyar Állatkertek Szövetsége, Budapest, 184 old.

Vásárhelyi T. és Treiber Zs. (szerk., 2006): *Nyitott szemmel Herman Ottó útjain. (Múzeumok mindenkinek VI.)* – Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 58 o.

Vásárhelyi T. és Victor A. (szerk., 1998a): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia – alapvetés*. – Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 128 o.

Vásárhelyi, T. and Victor, A. (ed., 1998b): *Hungarian Environmental Education Strategy – pillars*. – Hungarian Society for Environmental Education, Budapest, 128 pp.

Vásárhelyi T. és Victor A. (szerk., 2003): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia – alapvetés, 3. átdolgozott kiadás*. – Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 174 o.

Vásárhelyi Tamás